

Αρχαία ελληνική γραμματεία (το σύνολο των γραπτών μνημείων)

ΕΠΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

Το έπος (= λόγος, από το ρήμα ἔπω = λέγω), ως αφηγηματικό ποίημα, διηγείται αξιωματικώς πράξεις ανθρώπων και θεών, όπως γεγονότα του παρελθόντος. Ανάλογα με το περιεχόμενό τους τα έπη διακρίνονται σε τρία είδη: α) το μυθολογικό, β) το διδακτικό και γ) το ηρωικό. Η **Ιλιάδα** και η **Οδύσσεια** ανήκουν στο ηρωικό έπος, γιατί αφηγούνται κατορθώματα ηρώων αλλά και θεών, που συχνά συνυπάρχουν με τους ανθρώπους και κατευθύνουν τη δράση τους.

Τα βασικά γνωρίσματα του ηρωικού έπους είναι τα εξής:

- α. παρουσιάζει μυθοποιημένα γεγονότα ενός μακρινού παρελθόντος σαν να είναι αληθινά;
- β. έχει αντικειμενικό χαρακτήρα: δεν εκφράζει, δηλαδή, το έπος τις υποκειμενικές/προσωπικές απόψεις του ποιητή, αλλά όλη την κοινωνία μέσα στην οποία δημιουργείται.

Τα έπη του Ομήρου θεωρούνται τα πρώτα μέχρι σήμερα γραπτά λογοτεχνικά κείμενα ποιητικού λόγου και τοποθετούνται στα μέσα του 8ου αι. π.Χ., όμως υπάρχουν κι άλλα έπη με τη διαφορά ότι δε σώζονται ολόκληρα. Τα γνωρίζουμε επειδή σώθηκαν είτε α) μόνο μερικά μικρά αποσπάσματα είτε β) από τις περιλήψεις τους που μας άφησαν μεταγενέστεροι συγγραφείς είτε γ) μόνο από τον τίτλο τους.

Οι κύκλοι των θεμάτων στα οποία αναφέρονταν τα περισσότερα έπη ήταν τρεις:

- ✓ ο **αργοναυτικός κύκλος** (θέματα σχετικά με την Αργοναυτική εκστρατεία)·
- ✓ ο **θηβαϊκός κύκλος** (θέματα σχετικά με τους αγώνες για την κατάκτηση των Θηβών)·
- ✓ ο **τρωικός κύκλος** (θέματα σχετικά με τον Τρωικό πόλεμο και με όσα ακολούθησαν).

Στον τρωικό κύκλο συμπεριλαμβάνονται τα έπη που είχαν ως κεντρικό θέμα τους τον τρωικό πόλεμο. Τα σημαντικότερα από αυτά είναι τα εξής:

α. Τα **Κύπρια**, που διηγούνταν την προϊστορία του τρωικού πολέμου και τα πολεμικά γεγονότα μέχρι την αρχή της Ιλιάδας

β. Η **Ιλιάδα** (<Ιλιον = Τροία) εξιστορεί τον Τρωικό πόλεμο μέχρι τον θάνατο του Έκτορα.

γ. Η **Αιθιοπία** (<Αιθίοπες), που παρουσίαζε κυρίως τις νικηφόρες μάχες του Αχιλλέα εναντίον του βασιλιά των Αιθίοπων Μέμνονα (συμμάχου των Τρώων) αλλά και τον θάνατο του ίδιου του Αχιλλέα.

δ. Η **Μικρά Ιλιάς**, που αναφερόταν στη διαμάχη του Οδυσσέα και του Τελαμώνιου Αίαντα για τα όπλα του Αχιλλέα, μέχρι και την είσοδο του Δούρειου Ίππου στην Τροία.

ε. Η **Ιλίου πέρσις** (< πέρθω=εκ-πορθώ > πορθητής), που περιέγραφε όσα διαδραματίστηκαν κατά την άλωση της Τροίας.

στ. Οι **Νόστοι** (νόστος < νέσομαι > νέομαι: επανέρχομαι, επιστρέφω στην πατρίδα), που εξιστορούσαν τις περιπέτειες των τρωικών ηρώων (εκτός του Οδυσσέα) κατά την επιστροφή στις πατρίδες τους.

ζ. Η **Οδύσσεια** αναφέρεται, ειδικά, στον νόστο του Οδυσσέα.]

η. Η **Τηλεγονία** ή Τελογονία (<τῆλε + γον → τηλέγονος: ο γεννημένος μακριά από τον γονέα του), που εξιστορούσε τα γεγονότα μετά την Οδύσσεια τις περιπέτειες δηλαδή του Οδυσσέα μετά το νόστο και μέχρι το θάνατο από τον γιο του, τον Τηλέγονο, τον οποίο, κατά τον μύθο, είχε αποκτήσει από την Κίρκη. Ο Τηλέγονος, όταν μεγάλωσε, αναζητούσε τον πατέρα του, σε μια σύγκρουση όμως τον σκότωσε εν αγνοία του.

Ήδη από τα χρόνια των Μυκηναίων οι βασιλιάδες (άνακτες) είχαν στα ανάκτορά τους τραγουδιστές που εκτός των άλλων τραγουδούσαν τραγουδάκια (έπη) με τα κατορθώματα των βασιλιάδων τους. Κάθε καλός βασιλιάς έπρεπε να έχει έναν τέτοιο τραγουδιστή - τραγουδοποιό που λεγόταν **αιιδός**. Η λέξη **αιιδός** προέρχεται από το ρήμα **ἄιδω / αείδω** και σημαίνει τραγουδώ. Από το ρήμα **ἄιδω / αείδω** προέρχεται και η λέξη **αιιδή**, ᾠδή και σημαίνει τραγούδι.

Αιιδός, λοιπόν, είναι ο τραγουδιστής. Αυτός, βέβαια, δεν τραγουδούσε μόνο, αλλά συνέθετε και τα τραγούδια του. Εκτός από τραγουδιστής και συνθέτης έπαιζε και μουσικό όργανο, την **κιθάρα** ή **φόρμιγγα**.

Ποια είναι τα χαρακτηριστικά των αιιδών;

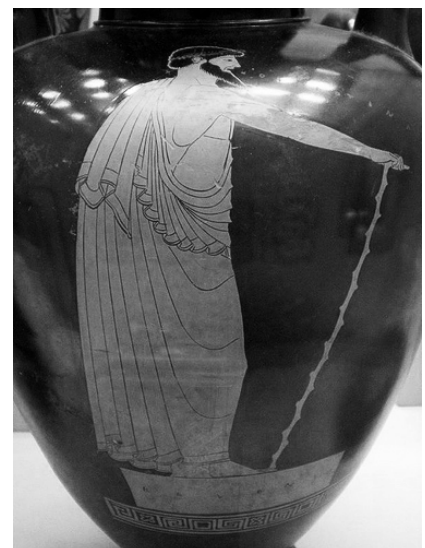
- ☑ Οι αιιδοί τραγουδούσαν τα έπη τους, με τη συνοδεία κιθάρας / φόρμιγγας.
- ☑ Συνέθεταν τα έπη αυτοσχεδιάζοντας προφορικά βοηθούμενοι, όπως πίστευαν, από τη **Μούσα** η οποία τάχα τους υπαγόρευε τα θέματα που επέλεγε να τραγουδήσουν.
- ☑ Τραγουδούσαν τα έπη σε **συμπόσια** κυρίως ανακτορικά ή σε **εορταστικές εκδηλώσεις της κοινότητας**. Έγιναν έτσι επαγγελματίες περιζήτητοι, και κάθε ανάκτορο ήθελε να έχει τον αιιδό του.
- ☑ οι αιιδοί μπορούσαν να αυτοσχεδιάζουν γιατί, εκτός από το ταλέντο που σίγουρα διέθεταν, **εκπαιδούνταν** για το έργο τους, οι νεότεροι από τους παλαιότερους, γονείς ή δασκάλους. Μάθαιναν δηλαδή τους θρύλους για τα σημαντικά γεγονότα και τους ήρωες του λαού τους και απομνημόνευαν τυποποιημένα στοιχεία, όπως συνδυασμούς επιθέτων και ουσιαστικών, φράσεις και στίχους ή και σκηνές ολόκληρες. Είχαν έτσι πρόχειρο ένα απόθεμα που το προσάρμοζαν στο τραγούδι που επέλεγε κάθε φορά να πουν. Τραγουδούσαν λοιπόν αυτοσχεδιάζοντας αλλά εξοπλισμένοι καλά για το έργο τους

Με το πέρασμα των χρόνων τους αιιδούς τους διαδέχτηκαν οι **ραψωδοί**. Η λέξη ραψωδός είναι σύνθετη και αποτελείται από τις λέξεις: **ράπτω** + **ᾠδή**, δηλαδή συνενώνω τραγούδια. Αυτό σημαίνει ότι οι ραψωδοί ένωσαν τα διάφορα τραγούδια που υπήρχαν από παλιά και δημιουργούσαν νέα τραγούδια, μεγαλύτερα όμως σε μέγεθος.

Ποια είναι τα χαρακτηριστικά των ραψωδών;

- ☑ Δεν αυτοσχεδίαζαν όπως οι αιιδοί. Αρχικά φαίνεται πως συνέραπταν / συναρμολογούσαν ποιήματα.
- ☑ Δεν τραγουδούσαν αλλά **απάγγελναν** ρυθμικά τα έπη (άλλων ή δικά τους).
- ☑ Δεν έπαιζαν κάποιο μουσικό όργανο· κατά την απαγγελία όμως κρατούσαν ραβδί, σύμβολο εξουσίας δοσμένης από τους θεούς.
- ☑ Δε ζούσαν σε ανάκτορα, αλλά ανήκαν σε επαγγελματικά σωματεία και ταξίδευαν από τόπο σε τόπο παρουσιάζοντας τα έπη (κυρίως τα ομηρικά) σε χώρους ανοιχτούς, στις μεγάλες προπαντός γιορτές των Ελλήνων, όπου γίνονταν και ραψωδικοί αγώνες. Έτσι, τα έπη ακούγονταν παντού όπου υπήρχαν Έλληνες.

Ένας από τους ραψωδούς πρέπει να ήταν και ο Όμηρος και ως τέτοιος θα ταξίδευε και θα συνδέθηκε με τις βασιλικές αυλές της εποχής του. Πολλές πόλεις από την αρχαιότητα διεκδικούσαν την καταγωγή του μεγάλου ποιητή και η υπάρχουσα διαμάχη δεν μπορεί να διευθετηθεί. Σύμφωνα με τους ερευνητές του ομηρικού έργου, οι πόλεις που συγκεντρώνουν τις περισσότερες πιθανότητες της καταγωγής του είναι η Σμύρνη και η Χίος. Γεγονός πάντως είναι πως ο δημιουργός των εμπνευσμένων επών, της **Ιλιάδας** και της **Οδύσσειας**, έζησε στην Ιωνία και η ζωή και το έργο του τοποθετούνται στο δεύτερο μισό του 8ου αι. π.Χ., εποχή ακμής της αριστοκρατίας στην Ελλάδα, εποχή της νέας ακμής του Ελληνισμού, με κέντρο τα παράλια της Μικράς Ασίας και τα νησιά. Η παράδοση τον ήθελε τυφλό, στοιχείο όμως μάλλον απίθανο, συνδεδεμένο ίσως με την τυφλότητα γενικότερα των αιιδών και των μάντεων, τυπικό χαρακτηριστικό του θρύλου, που έχει σχέση με την έμπνευση των ατόμων που στερούνται την όραση τους.